

wczyh i edycji źródłowych trudny jest do przecenienia. Spod jego pióra wyszło ponad 1600 publikacji i nie sposób wskazać wśród nich najważniejsze. Wymieńmy więc tylko: *Studia nad początkami państwa polskiego* (1946); *Pierwsze państwo słowiańskie – państwo Samona* (1949); *Słowiańszczyzna pierwotna. Wybór tekstów* (1954 obecnie wznowione pt. *Słowiańszczyzna starożytna i wczesnośredniowieczna. Antologia tekstów źródłowych* – 1999); *Źródła, sagi i legendy do najdawniejszych dziejów Polski* (1960); *Fragmety z dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej, T. I-III* (1960-1974); *Źródła skandynawskie i anglosaskie do dziejów Słowiańszczyzny* (1961); *Polska granica zachodnia* (2. wyd. 1971); *Zaginiona kronika w Rocznikach Jana Długosza* (1983); *Dzieje Zakonu krzyżackiego w Prusach* (wspólnie z Marianem Biskupem, 1986); *Studia nad początkami państwa polskiego, T. I-II* (1987-1988); *Pierwsze państwo polskie* (1989); *Mieszko II, król Polski 1025-1034* (1992); *Mieszko II. Król Polski w czasach przelomu 1025-1034* (1994) oraz *Korona i infuła. Od monarchii do poliarchii* (1996). Gerard Labuda redagował też wielotomowe dzieła, takie jak: *Historia Pomorza i Historia dyplomacji polskiej*, a przez wiele lat był redaktorem „Roczników Historycznych” i „Studiów Źródłoznawczych”. Ostatnio opublikował antologię opracowań dotyczących postaci świętego Wojciecha (*Święty Wojciech w polskiej tradycji historiograficznej. Antologia tekstów* – 1997)¹.

Senat Uniwersytetu Wrocławskiego, biorąc pod uwagę zasługi Gerarda Labudy dla nauki polskiej, podjął uchwałę o nadaniu mu najwyższej godności akademickiej. Uroczystość nadania doktoratu *honoris causa* odbyła się 15 września 1999 r. w Auli Leopoldyńskiej Uniwersytetu Wrocławskiego przed otwarciem Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich. Zebranych w przepelnionej auli gości, wśród których znajdowali się: prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski, parlamentarzyści, ministrowie rządu RP, przedstawiciele władz lokalnych i Kościołów oraz licznie zgromadzeni przedstawiciele świata nauki, powitał rektor Uniwersytetu Wrocławskiego prof. Romuald Gelles. Następnie laudację wygłosił dziekan Wydziału Nauk Historycznych i Pedagogicznych prof. Krzysztof Wachowski, a sylwetkę i dorobek naukowy prof. Gerarda Labudy przedstawił promotor – prof. Lech Leciejewicz. Po wystąpieniach dziekana Wydziału Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego i promotora oraz wręczeniu dyplomu doktora *honoris causa* rektor Romuald Gelles poprosił o wygłoszenie wykładu prof. Gerarda Labudę, który przedstawił refleksje na temat powiązania historii i współczesności, szczególnie akcentując rolę i postawy etyczne polityków. Na zakończenie uroczystości głos zabrał honorowy patron Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski, który do gratulacji dołączył przemówienie podnoszące zasługi naukowe Gerarda Labudy. Uroczystość zakończył rektor Romuald Gelles, zapraszając jednocześnie do składania gratulacji nowemu doktorowi honorowemu Uniwersytetu Wrocławskiego w rektoracie. Swego rodzaju podsumowaniem porannych wydarzeń było otwarcie w godzinach południowych Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, zorganizowanego przez Polskie Towarzystwo Historyczne, na którym prof. Gerard Labuda wygłosił jeden z referatów inauguracyjnych.

Józef Dobosz

PROFESOR BOHDAN GRUCHMAN DOKTOREM HONORIS CAUSA AKADEMII EKONOMICZNEJ IM. KAROLA ADAMIECKIEGO W KATOWICACH

Doktorat *honoris causa* jest honorowym tytułem nadawanym przez wyższe uczelnie i mającym w tradycji akademickiej szczególne znaczenie jako forma uznania dla osoby, która wniosła znaczący wkład w rozwój nauki i kształcenie studentów¹. Jest to symboliczny akt włączenia do wspólnoty

¹ Szerzej na temat dorobku naukowego prof. Gerarda Labudy (do 1986) zob.: *Ars historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski*. Poznań 1976, s. 9-88 (bibliografię zestawil Jerzy Strzelczyk); „Zapiski Historyczne” 52 (1987), s. 229-253 oraz 61 (1996), z. 4, s. 7-23 (bibliografię zestawil Bogdan Wachowiak).

¹ Opracowano na podstawie materiałów przygotowanych przez Akademię Ekonomiczną im. Karola Adamieckiego w Katowicach z okazji nadania prof. Bohdanowi Gruchmanowi tytułu doktora *honoris causa* oraz informacji uzyskanej w Katedrze Europeistyki Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.

akademickiej uczelni. Jak podkreślił w swoim przemówieniu 20 października 1999 r. rektor Akademii Ekonomicznej w Katowicach prof. Jan Wojtyła, prof. Bohdan Gruchman należy do grona wybitnych uczonych, którzy tworzyli i rozwijali polską szkołę ekonomii i polityki regionalnej. Uroczystość, którą można określić jako szczególne święto środowiska akademickiego zgromadziła liczne grono akademików, zarówno z uczelni katowickich, jak i innych szkół wyższych z całej Polski i zagranicy. Było to szczególne święto również dla społeczności akademickiej Poznania, do której należy Bohdan Gruchman. W uroczystości wziął udział rektor Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, prof. Emil Panek, dziekan Wydziału Zarządzania Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, prof. Elżbieta Gołemska oraz rektor Uniwersytetu im A. Mickiewicza w Poznaniu, prof. Stefan Jurga. Wzięli w niej udział również przedstawiciele polityki, władz samorządowych oraz szerokie grono przyjaciół.

Bohdan Gruchman pochodzi ze Śląska. Urodzony w Lublińcu w 1928 r. tam ukończył liceum ogólnokształcące, a następnie podjął studia w Akademii Nauk Politycznych w Warszawie oraz na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1950 r. kontynuował studia w Poznaniu, gdzie w 1952 r. uzyskał tytuł magistra na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego. Równoległe ze studiami, prof. Bohdan Gruchman podjął pracę zawodową w Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego w Poznaniu, a następnie w Pracowni Planów Regionalnych przy tej Komisji.

Widząc i rozumiejąc konieczność łączenia różnych dyscyplin naukowych z praktyką, rozszerzając zakres swojego wykształcenia B. Gruchman nawiązał współpracę z Wyższą Szkołą Ekonomiczną w Poznaniu, gdzie w 1962 r. obronił rozprawę doktorską na temat przemian struktury przestrzennej przemysłu Wielkopolski. W 1966 r. rozpoczął pracę na stanowisku adiunkta w tej uczelni. Tam też w 1967 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego, w 1977 r. mianowany został profesorem nadzwyczajnym, a w 1991 r. otrzymał najwyższy stopień naukowy profesora zwyczajnego.

Praca B. Gruchmana w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu nie ograniczała się do pracy badawczej i dydaktycznej. B. Gruchman piastował kolejno funkcje kierownika zakładu, dyrektora Instytutu Planowania i Ekonomiki Regionu, prodziekana Wydziału Ekonomii, prorektora i przez dwie kadencje w okresie 1990-1996, rektora uczelni. W latach 1996-1998 kierował Katedrą Europeistyki, włączoną przez Komisję Europejską do europejskiej sieci katedr Jeana Monneta.

W okresie kierowania przez B. Gruchmana Akademią Ekonomiczną powołano do życia Wielkopolską Szkołę Biznesu i Fundację Akademii Ekonomicznej z Centrum Ekspertyz Gospodarczych. Powstały nowe kierunki i formy nauczania, w tym cztery studia *MBA* przy współpracy z uczelniami z USA, Wielkiej Brytanii, Francji i Niemiec.

B. Gruchman jest członkiem wielu organizacji naukowych i społeczno-zawodowych w kraju i za granicą, m.in. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i poznańskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Jest również przewodniczącym Kapituły nagrody naukowej miasta Poznania.

Szczególne związki łączyły go i nadal łączą z Instytutem Zachodnim w Poznaniu. Przez wiele lat był jego członkiem, a od czasu oddzielenia Instytutu Zachodniego jako placówki badawczej od Stowarzyszenia, pełni funkcję przewodniczącego Kuratorium Stowarzyszenia „Instytut Zachodni”. Jest także współzałożycielem i prezesem Fundacji „Instytut Zachodni”.

Na szczeblu ogólnokrajowym B. Gruchman był członkiem Prezydium Komitetu Nauk Ekonomicznych PAN i Rady Naukowej przy prezesie GUS. Od wielu lat jest członkiem Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przy Prezydium PAN. Przez kilka kadencji był członkiem Państwowej Rady Gospodarki Przestrzennej przy Centralnym Urzędzie Planowania, a w latach 1997-1999 wchodził w skład Rady do Spraw Reform Ustrojowych przy Premierze Rzeczypospolitej Polskiej. Jest także członkiem Komisji do spraw Projektów Badawczych Zamawianych Komitetu Badań Naukowych.

Prof. B. Gruchman brał czynny udział w międzynarodowym życiu naukowym, m.in. był wieloletnim członkiem światowego stowarzyszenia *Regional Science Association*, uczestnicząc aktywnie w wielu kongresach międzynarodowych tej organizacji, był wiceprezesem założonej we Francji *Association Internationale pour la Formation Professionnelle en Amenagement Urbain et Regional (AIFPAUR)*, a od 1985 r. jest aktywnym członkiem *GREMI* przy Uniwersytecie Paryskim I. W 1998 r. powołany został na członka Rady Naukowej Zaawansowanych Studiów przy Uniwersytecie w Aalborg w Danii oraz Kapituły nagrody im. Augusta Loscha w Niemczech. Od 1999 r. jest też

członkiem Rady Nadzorczej przy Instytucie Rozwoju Regionalnego i Planowania Strukturalnego (*IRS*) w Erkner koło Berlina.

W ramach ogólnościwiatowych powiązań międzynarodowych B. Gruchman wygłaszał referaty i odczyty podczas wielu kongresów i konferencji naukowych w różnych krajach. Był również głównym organizatorem trzech liczących się w świecie naukowym spotkań, tj. *GREMI* i *AIFPAUR* w Poznaniu oraz dyrektorów międzynarodowych ośrodków kształcenia dla rozwoju regionalnego w Nagoi w Japonii.

Wykorzystując swoją wiedzę w praktyce, B. Gruchman w latach 1967-1969 był ekspertem ONZ do spraw rozwoju regionalnego Libii, a w latach 1972-1974 prowadził Program Badań i Kształcenia dla Rozwoju Regionalnego w Sekretariacie ONZ w Nowym Jorku. Będąc na tym stanowisku podejmował misje do wielu państw azjatyckich. Z jego inicjatywy w latach 1973-1974 pod egidą ONZ odbyło się międzynarodowe seminarium korespondencyjne dla regionalistów z krajów Afryki, Azji i Ameryki Południowej. B. Gruchman opracował materiały dydaktyczne wykorzystane w tym seminarium. Pomysł takiego seminarium powielono w Indiach, wykorzystując tam również materiały dydaktyczne jego autorstwa.

Za swe prace badawcze prof. B. Gruchman był kilkakrotnie nagradzany nagrodą Ministra Edukacji Narodowej i Sekretariatu Naukowego PAN. W 1996 r. został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Uhonorowany został również kilkoma odznaczeniami regionalnymi oraz Złotą Odznaką Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego.

W kolejnej części uroczystości dorobek badawczo-naukowy prof. Bohdana Gruchmana przedstawił promotor honorowego doktoratu, prof. Andrzej Klasik z Akademii Ekonomicznej w Katowicach². Podstawową domeną działalności naukowo-badawczej doktoranta są studia regionalne. Obecnie są to również zagadnienia integracji europejskiej, w tym zagadnienia o wymiarze regionalnym związane ze współpracą transgraniczną. Największe uznanie uzyskały jego prace dotyczące:

- rozwoju regionalnego,
- korzyści i niekorzyści aglomeracji przemysłu,
- przestrzennych barier wzrostu gospodarczego,
- rozwoju endogenicznego i środowisk innowacyjnych.

Studia naukowo-badawcze B. Gruchmana w początkowym okresie były głównie związane z jego pracą zawodową w organach planowania regionalnego. W następnych latach, już jako pracownik naukowo-dydaktyczny wyższej uczelni, zajął się zagadnieniami pozwalającymi na szersze uogólnienia z zakresu teorii lokalizacji i rozwoju regionalnego. Zawsze wynikały one z obserwacji realnych zjawisk gospodarczych. Zjawiska te badał w skali jednego regionu (głównie Wielkopolski), zespołu regionów (na terenie Ziemi Zachodnich), całej Polski, a także w krajach rozwijających się (głównie północnej Afryki i Azji).

Wśród pierwszych badań dotyczących wybranych aspektów ekonomiki regionalnej na wyróżnienie zasługuje cykl studiów na temat budżetów rodzinnych, dochodów i wydatków pieniężnych ludności oraz płac realnych. Przeprowadzone w 1956 r. badania kilkudziesięciu budżetów rodzinnych były pierwszym w Polsce po II wojnie światowej przedsięwzięciem w tym zakresie, przyczyniło się to do podjęcia przez GUS regularnych badań budżetów rodzinnych. Inna praca z 1957 r., dotycząca płac realnych pracowników dużych zakładów przemysłowych w Poznaniu w latach 1949-1955 udokumentowała podłoże ekonomiczne protestu robotników miasta w czerwcu 1956 r. Wszystkie prace B. Gruchmana z drugiej połowy lat 50. dotyczące dochodów i wydatków ludności oraz budżetów rodzinnych wykazały możliwość i celowość prowadzenia takich badań w ujęciu regionalnym. Niestety, ówczesne władze utrudniały prowadzenie dalszych samodzielnych prac w tym zakresie, a wyniki badań budżetów rodzinnych prowadzonych przez GUS były przez wiele lat poufne.

Znaczące miejsce w badaniach B. Gruchmana zajmowały i zajmują studia nad rozwojem włączonych do Polski byłych terenów niemieckich (Ziemie Zachodnie). Wiele prac z tego zakresu

² Recenzentami dorobku naukowego prof. Bohdana Gruchmana w związku ze wszczęciem postępowania o nadanie Mu tytułu naukowego doktora honoris causa byli: prof. Antoni Fajferek z Akademii Ekonomicznej w Krakowie oraz prof. Bolesław Winiarski z Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu.

opublikował w „Przeglądzie Zachodnim”. Po 1989 r., gdy gospodarka całego kraju wkroczyła na drogę transformacji rynkowej – na Ziemiach Zachodnich pojawiły się nowe impulsy rozwojowe związane z położeniem znacznej ich części na pograniczu polsko-niemieckim – B. Gruchman zajął się badaniem uwarunkowań współpracy transgranicznej, uwzględniającym, dzięki współpracy ze stroną niemiecką, również sytuację gospodarczą po drugiej stronie granicy. W 1999 r. pod jego kierownictwem ukończone zostało szczegółowe studium pt. *Określenie warunków rozwoju zachodnich obszarów przygranicznych Polski na przykładzie województwa gorzowskiego*.

W sumie całość prac poświęconych zachodnim obszarom kraju zawiera bogaty materiał dokumentujący długofalowe procesy regionalnych przemian strukturalnych, dokonujące się pod wpływem zmieniających się uwarunkowań makroekonomicznych. Dzięki pogłębionej analizie tych procesów i uogólnieniom teoretycznym z nich płynącym, wspomniane badania wniosły trwałą wkład do ekonomiki regionalnej Polski.

Kolejnym polem badawczym był dla B. Gruchmana przemysł i jego przestrzenna struktura. Jej ewolucję na przestrzeni stu lat (1860-1960) zbadał na przykładzie Wielkopolski. Wykorzystując rezultaty tych oraz innych badań zajął się bliżej procesami koncentracji przestrzennej w sektorze przemysłowym. Zainspirowało go to do głębszej analizy działania aglomeracyjnych czynników lokalizacji przemysłu w warunkach gospodarki centralnie zarządzanej. Wykazał, że w warunkach tej gospodarki tendencje koncentracyjne uległy nasileniu tak dalece, że wielkości zakładów przekroczyły optimum skali, a czynniki deaglomeracji nie były w stanie przeciwdziałać skupianiu się zakładów w kilku miejscach. W rezultacie istniejących w gospodarce scentralizowanej mechanizmów ukształtowała się zniekształcona struktura przestrzenna przemysłu. Wspomniane badania w warstwie teoretycznej doprowadziły do reintegracji aglomeracyjnych czynników lokalizacji jako zlokalizowanych korzyści i niekorzyści. Uzyskane efekty badań włączone zostały w główny nurt neoklasycznej ekonomii. Teoria lokalizacji została zakotwiczona w teorii korzyści zewnętrznych sięgającej swymi korzeniami A. Marshalla.

W ujęciu dynamicznym czynniki aglomeracji zostały przez B. Gruchmana wykorzystane do wzbogacenia teorii rozwoju regionalnego. Uznał je za główną przyczynę sprawczą wspomnianych już procesów koncentracji obejmujących, obok przemysłu, również inne dziedziny gospodarki. Na przeszkodzie naturalnym procesom koncentracji, i w konsekwencji rozwojowi regionalnemu w ogóle, stają różnorodne bariery, których przewyciężenie lub zapobieżenie im *ex ante* jest istotnym zadaniem w procesie rozwojowym. Zespół badawczy, pracujący pod kierunkiem B. Gruchmana sklasyfikował i zbadał naturę oraz skutki różnych rodzajów barier w rozwoju przestrzennym. Wyniki tego badania przyczyniły się do głębszego poznania regionalnego procesu rozwojowego.

Największy wkład do teorii rozwoju regionalnego i do rewizji dotychczasowych twierdzeń w tym zakresie miały badania B. Gruchmana nad środowiskami innowacyjnymi prowadzone w ramach międzynarodowej grupy badawczej GREMI (*Groupe de Recherche Européen sur les Milieux Innovateurs*) przy Uniwersytecie Paryskim I (*Pantheon-Sorbonne*). W cyklu sześciu opracowań relacjonujących wyniki badań nad konkretnymi innowacjami i rodzajami się w Polsce środowiskami innowacyjnymi prześledził mechanizmy powstawania innowacji najpierw w warunkach gospodarki centralnej, a następnie w procesie transformacji do gospodarki rynkowej. Określił warunki powstawania synergii lokalnej, która powiązana z globalnymi sieciami innowacyjnymi jest zdolna generować coraz to nowe innowacje. Swoistym podsumowaniem prowadzonych prac i ich koncepcyjnym uogólnieniem jest zaproponowany przez B. Gruchmana nowy paradygmat rozwoju lokalnego i regionalnego oparty na innowacjach generowanych przez przedsiębiorstwa przy współpracy z władzami miejscowymi i nauką. Ciągłość rozwoju powstaje dzięki społecznemu procesowi uczenia się i przekazywania, głównie poprzez rynek pracy i instytucje kształcenia, stosownej wiedzy (*know-how*). Niezbędne do tego współdziałanie różnych czynników lokalnych spełnia przy generowaniu nowych innowacji podobną rolę, jak przy produkcji przemysłowej wspomniane już korzyści zewnętrzne.

Z badaniami B. Gruchmana nad ekonomiką i rozwojem regionów wiązały się prace analizujące system sterowania rozwojem poprzez planowanie, programowanie i formułowanie polityki rozwoju regionalnego. W kilku pracach analizował on istniejący w Polsce system planowania regionalnego, występując przeciw jego „okładkowemu” charakterowi oraz postulując jego większą decentralizację. Planowanie regionalne zdecentralizowane wymaga odpowiedniego układu makroekonomicznego,

generującego stosowne parametry dla rachunku ekonomicznego na szczeblu regionalnym i lokalnym. W tym zakresie zaproponował zaadaptowanie koncepcji wycen stosowanych przez teorię społecznego rachunku kosztów i korzyści w krajach rozwijających się (*social cost benefit analysis*). B. Gruchman analizował również różne aspekty metodyczne planowania regionalnego, m.in. stosowanie rachunków symulacyjnych i prognostycznych, wykorzystanie modeli optymalnego rozdziału zasobów, wdrożenie międzyregionalnych rachunków powiązań. Aspekty metodyczne planowania i zarządzania rozwojem regionalnym wiązał z układem organizacyjnym i instytucjonalnym, m.in. w 1996 r. wypowiedział się na ten temat w związku z dyskusją nad reformą organizacji terytorialnej kraju, postulując upodmiotowienie szczebla regionalnego i wyznaczając mu funkcje współkształtowania polityki rozwoju regionalnego kraju i zadania w zakresie sterowania rozwojem.

Łączny dorobek publikacyjny B. Gruchmana obejmuje ponad 200 pozycji, na które składa się m.in.: 7 pozycji książkowych, 13 rozdziałów w pracach zbiorowych i 96 artykułów. Z ogólnej liczby monografii, studiów i rozpraw prawie połowa (54) została opublikowana w obcych językach, głównie we Francji, Wielkiej Brytanii, Niemczech, Stanach Zjednoczonych Ameryki i Japonii. Część prac prezentujących wyniki zespołowych badań napisał jako współautor. Obok prac publikowanych opracował około 60 analiz i ekspertyz do użytku władz i instytucji zamawiających w kraju i za granicą.

Prof. B. Gruchman był także redaktorem naukowym różnych publikacji. Wśród nich na szczególną wzmiankę zasługują prace redakcyjne serii wydawniczych: „Rozwój regionalny – rozwój lokalny – samorząd terytorialny” w UW i AE w Poznaniu (z J. Tarajkowskim) oraz „Deutsch - Polnische Studien zur kommunalen und regionalen Entwicklung im Grenzgebiet” w Instytucie Polityki Komunalnej i Rozwoju Regionalnego w Berlinie (z F. Walkiem). Wraz z Januszem Ziółkowskim był redaktorem pracy zbiorowej *Problemy rozwoju gospodarczego i demograficznego Ziem Zachodnich w latach 1945-1958* w ramach serii: *Studia nad zagadnieniami gospodarczymi i społecznymi Ziem Zachodnich*.

Łącząc pracę badawczą z pracą dydaktyczną, B. Gruchman, prowadził wykłady na wszystkich poziomach nauczania akademickiego z zakresu: polityki ekonomicznej i planowania rozwoju ekonomiki regionu, lokalizacji działalności gospodarczej, ekonomiki krajów rozwijających się oraz integracji europejskiej. Wykładał także w wielu ośrodkach akademickich za granicą: na uniwersytetach w Dijon (Francja), Tilburgu (Holandia), Bradford (Wielka Brytania), *City University* w Nowym Jorku (USA), Uniwersytecie w Mysore (Indie), na *Ecole Européene des Affaires* w Berlinie (Niemcy), w *Europa Institut Schweiz* w Zurychu (Szwajcaria) oraz w *United Nations Center for Regional Development* w Nagoi (Japonia). Wygłaszał także odczyty w innych ośrodkach naukowych, m.in. Kanady, Indii, Algierii, Rosji i Bułgarii.

Na zakończenie uroczystości prof. Bohdan Gruchman wygłosił wykład na temat *Od aglomeracyjnych czynników lokalizacji do innowacyjnego paradygmatu rozwoju regionalnego*, w którym zawarł najważniejsze myśli swojej wieloletniej pracy naukowej.

Uroczystość uświetnił występ chóru „Poznańskie Słowiki” pod dyrekcją prof. Stefana Stulgosza.

Ewa Maluszyńska